

KIEDY DZIECKO ŁAMIE USTALONE ZASADY

Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że w klasie, którą uczysz, znajdzie się co najmniej jeden uczeń testujący granice Twojej wytrzymałości. Może to robić przez ignorowanie poleceń albo poprzez zaczepne odzywki lub przeszkadzanie innym. Gdy czytasz ten tekst, z pewnością staje Ci przed oczami obraz konkretnego ucznia, który nieraz załazł Ci za skórę. Chciałabym zaproponować krótką autoanalizę Twoich zachowań w przypadku trudnych sytuacji z owym uczniem. Następnie przedstawię kilka zasad i metod ustalania granic, a także postępowania w takich sytuacjach.

Na początku odpowiedz sobie na następujące pytania:

1. Czy każdy z podopiecznych zna Twoje oczekiwania dotyczące uczenia się i zachowania na lekcji, podczas przerwy?
2. Czy uczniowie znają procedurę konsekwencji, jaką stosujesz wobec nich, gdy łamią zasady klasowe? Czy są przekonani o Twojej wiarygodności w przypadku konieczności jej zastosowania?
3. Czy reagujesz natychmiast, gdy uczeń łamie ustalone zasady?
4. Jakiego typu komunikaty dajesz uczniowi, który przeszkadza w prowadzeniu lekcji, odmawia wykonania zadania, wchodzi w słowne potyczki z innymi? Czy są to słowa zawierające krytykę pod adresem ucznia, wartościujące jego zachowanie? Np.: „Jesteś niegrzeczny” lub „Jesteś głuchy?”.
5. Czy doprowadzasz do sytuacji, gdy klasa znajduje się w roli widza na przedstawieniu? Czy stawiasz pozostałych uczniów „po swojej stronie” w walce z uczniem, np. poprzez zwracanie się do pozostałych uczniów: „Zobaczcie, jaki Jaś dziś jest niegrzeczny”, albo do samego dziecka na forum klasy: „Dzieci nie będą chciały się z tobą bawić”, „Inni patrzą się na Ciebie i bardzo się dziwią”?
6. Czy zdarza Ci się podkreślać przy klasie lub w rozmowie sam na sam cechy ucznia, które Cię drażnią?
7. Czy rozwiązując konflikty lub dochodząc do przyczyny trudnej sytuacji w klasie, bierzesz pod uwagę również relację ucznia, z którym zdarza Ci się mieć kłopoty?
8. Czy zauważasz drobne przejawy poprawy zachowania ucznia i wykorzystujesz je do umocnienia jego pozycji w klasie?
9. Co robisz, aby nawiązać dobry kontakt emocjonalny z uczniem sprawiającym kłopoty?

10. Czy poświęciłeś czas uczniowi na pokazanie mu perspektywy drugiej strony i pomoc w adekwatnym zachowaniu się w podobnej sytuacji w przyszłości?

Określenie zasad

W utrzymaniu dyscypliny w klasie oraz w rozwiązywaniu sytuacji trudnych wychowawczo niezbędne jest określenie jasnych zasad, dotyczących zachowania oraz uczenia się. Kiedy już raz określiłaś/określiłeś wraz z uczniami takie zasady, zweryfikuj, czy wszyscy je znają i pamiętają. Może się bowiem zdarzyć, że jakiś uczeń nie uważał podczas ustalania zasad, nie było go wówczas w szkole lub ma swój własny sposób ich rozumienia.

Kodeks zasad warto **ustalić wspólnie z uczniami**, aby zwiększyć w nich poczucie odpowiedzialności za jego przestrzeganie i rozumienie sensowności tych ustaleń. Regulamin narzucony z góry nawet dorosłym kojarzy się z przymusem i często rodzi negatywne nastawienie.

Zasady powinny być **jasne** i sformułowane w taki sposób, by wskazywały na **zachowania pozytywne**. Nieskuteczne jest określanie, jak uczniowie nie mogą się zachowywać, gdyż nie wskazują na pożądane postawy.

Pamiętaj, aby **zasad nie było za dużo** – uczniowie powinni je łatwo zapamiętać. Ważne jest, aby miały racjonalne uzasadnienie dla funkcjonowania klasy. W przeciwnym razie będą budzić sprzeciw w uczniach i brak szacunku dla ich przestrzegania. Dobrze, aby taki kontrakt lub kodeks zasad był widoczny i dostępny dla każdego ucznia. Ponadto jest on efektywny tylko wówczas, gdy jest powtarzany oraz ćwiczony od samego początku.

Gdy uczeń łamie zasady

Warto byś miała/miał opracowany plan postępowania wobec uczniów łamiących zasady i zapoznać z nim zespół klasowy. Oto przykłady procedur w przypadku zachowań agresywnych:

a) Zastosowanie konsekwencji logicznych, np.:

- Jeśli uczeń zepsuł coś, powinien to naprawić, wymienić lub zapłacić za zniszczoną rzecz.
- Gdy uczeń zachowuje się agresywnie wobec kolegów, możesz go odseparować na jakiś czas.
- Gdy uczeń wciąga Cię w spory, to logiczną konsekwencją będzie zakończenie rozmowy.
- Jeżeli uczeń zakłóca spokój na lekcji, to logiczną konsekwencją w tym przypadku będzie odseparowanie go od czynności, którą wykonywał: „Jasiu podczas lekcji nie bawimy się

bańkami. Zostaw je i usiądź teraz przy mnie”.

- Gdy uczeń przynosi do klasy niedozwolony przedmiot, konsekwencją logiczną będzie odseparowanie go od niego: „Jasiu, nie przynosimy na lekcję pistoletów na wodę. Połóż go na moim biurku. Oddam Ci zabawkę po lekcji”.

b) Korzystanie z systemu punktowego, który będzie polegał na zbieraniu punktów za zachowanie. Przy odejmowaniu punktów za zachowanie nieprawidłowe zastosuj wcześniej system ostrzegawczy, tzn. uprzedź ucznia, że łamie jakąś zasadę i właśnie otrzymał od Ciebie pierwsze upomnienie. Po drugim upomnieniu (w zależności od Twoich ustaleń z klasą) uczeń ma odejmowany punkt. Pod koniec dnia lub tygodnia sumujesz uczniowi punkty i udzielasz jakiegoś przywileju lub wyciągasz konsekwencje.

c) Wprowadzenie jedno- lub dwuetapowej procedury przerwy.

Jej celem jest danie uczniowi czasu na wyciszenie się i szybki powrót do toku zajęć, chwilowe odizolowanie ucznia od klasy, usprawnienie przebiegu zajęć, niepozwalanie na przekraczanie granic i w dalszej perspektywie – niwelowanie zachowań niepożądanych. Do zastosowania tej metody wychowawczej będziesz potrzebował minutnika z alarmem (np. czasomierza kuchennego). Jeśli widzisz, że twój podopieczny wyrządza krzywdę innej osobie i wymaga to szybkiej interwencji (np. szczypie kolegę), zastosuj jednoetapową procedurę przerwy, czyli zakomunikuj mu, aby udał się w wyznaczone przez ciebie miejsce na krótki czas, np.: „Jasiu zabierz swoje książki i usiądź w ostatniej ławce. Nastawiam stoper na pięć minut”. W ten sposób jasno dasz mu do zrozumienia, że nie wolno szczypać innych i dasz mu czas na wyciszenie się.

W przypadku, gdy uczeń zakłóca przebieg zajęć, np. gwizdże na lekcji, możesz użyć dwuetapowej procedury przerwy. Oznacza to, że na początku ostrzegasz ucznia, żeby przerwał niepożądane zachowanie: „Jasiu, przestań gwizdać”. Jeżeli uczeń po chwili ponawia swoje zachowanie, dajesz mu do zrozumienia, aby udał się w wybrane przez Ciebie miejsce na określony czas: „Jasiu, weź swoje rzeczy i przenieś się do wolnej ławki przy regale. Jeśli przestaniesz gwizdać, to możesz wrócić na swoje miejsce za 10 minut”. W przypadku, gdy Jaś nadal testuje wyznaczone przez Ciebie granice i ściąga na siebie uwagę reszty klasy, kolejnym krokiem będzie danie uczniowi ograniczonego wyboru „Jasiu, albo przestaniesz gwizdać, albo na 20 minut przeniesiesz się do klasy pani Kowalskiej. Wybieraj”.

Zasady stosowania procedury przerwy:

- **Zapoznanie uczniów z procedurą przed zastosowaniem jej pierwszy raz.**

Najlepiej uczynić to na początku roku szkolnego. Upozoruj bądź przytocz uczniom kilka hipotetycznych przykładów działania tej procedury.

– **Wybór odpowiedniego miejsca.**

Najlepiej nadaje się wolne biurko, stolik lub ławka szkolna umieszczona z dala od publiczności. Gdy uczeń nadal Ci przeszkadza, wybierz kolejne miejsce odosobnienia, zwiększając dystans między uczniem a pozostałymi dziećmi. Może to być klasa zaprzyjaźnionego nauczyciela (ustal z nim wcześniej taką możliwość) lub biblioteka szkolna. Nie wybieraj miejsca, w którym przebywanie będzie dla ucznia w jakiś sposób nagrodą, np. boiska szkolnego lub korytarza. Jeżeli zdecydujesz, aby uczeń udał się do innej klasy, to niech to będzie klasa uczniów starszych lub młodszych, gdzie uczeń nie znajdzie sobie publiczności do kontynuowania wybryków.

– **Używanie minutnika.**

Nie używaj określeń typu: „Będziesz siedział w ostatniej ławce, aż Ci powiem, że możesz wrócić”. Określ dokładnie czas trwania przerwy. Nie może ona być za długa, najlepiej od 5 do 20 minut. Młodszym uczniom wyznaczaj krótsze przerwy – po 5–7 minut, starszym dłuższe: 10–15 minut.

– **W przypadku testowania granic używanie procedury przerwy z ograniczoną możliwością wyboru.**

Przykład: „Aniu, albo przestaniesz zaczepiać koleżanki, albo na pięć minut pójdziesz do ostatniego stolika, gdzie będziesz mogła zapanować nad sobą. Na co się decydujesz?”.

– **Niezwalnianie uczniów z odpowiedzialności za nieobecność na lekcji.**

Jeśli uczeń podczas stosowania procedury przerwy przebywa w innej klasie lub bibliotece, to powinien nadrobić materiał przerabiany podczas lekcji. Jeżeli dziecko przeszkadza na tyle, że musisz usunąć je z klasy, powiadom o tym jego rodziców. Możesz do nich zadzwonić lub dać dziecku pisemne zawiadomienie z informacją, że zadzwonisz do rodziców, jeśli nie otrzymasz podpisanego przez nich zawiadomienia.

Współpraca z rodzicami

Twój wpływ na zmianę zachowania ucznia sprawiającego kłopoty wychowawcze będzie mało efektywny, jeżeli nie podejmiesz równoległe pracy z rodzicami dziecka. Dlatego uwzględnij w swoim planie postępowania również spotkania z nimi. Te spotkania mogą być również skuteczną konsekwencją logiczną, o ile próby rozwiązania problemu tylko z uczniem nie

powiodły się.

Zachęta do współpracy zamiast krytyki

Istotną sprawą w postępowaniu z uczniami sprawiającymi problemy jest stosowanie pozytywnych komunikatów zachęcających do współpracy. Są one skuteczne i motywują do zmiany zachowania. Komunikaty, które zawierają w sobie krytykę osoby ucznia lub opierają się na groźbach czy przymusie, budzą jego opór. Na ogół zawierają w sobie treści ukryte, które wskazują na Twoje niewielkie zaufanie, że dziecko jest zdolne do zachowania się w odpowiedni sposób. Ich celem jest wytknięcie palcem, umniejszenie, upokorzenie, wprawienie w zażenowanie i zawstydzenie ucznia.

Przykłady komunikatów, których nie powinnaś/powinieneś stosować:

- Czy mógłbyś choć czasem być grzeczny?
- Pokaż, że potrafisz być mądrym chłopcem i zacznij inaczej się zachowywać.
- Czy prośba o chwilę ciszy, to za dużo jak na Ciebie?
- Czy to wszystko, na co cię stać?
- Nie wierzę, że zapomniałeś, że miałaś nie rozmawiać.
- No spróbuj jeszcze raz, proszę bardzo.
- W każdej klasie znajdzie się jakiś uczeń, który pajacuje.
- To było bardzo inteligentne z twojej strony.
- Wiedziałem, że nie można na Ciebie liczyć.

Pozytywne komunikaty dotyczą zachęty. Aby były efektywne, musisz wiedzieć, do czego zachęcać, i skupić się na działaniach. Jeśli np. uczeń, chcąc pożyczyć gumkę od kolegi, mówi „Daj mi gumkę” i wrywa mu ją z ręki – wówczas zainterweniuj: „Jasiu, w jaki sposób prosimy o coś? Spróbuj raz jeszcze”. Po tym jak Jaś odpowiednio odezwał się do kolegi, pochwal go: „Świetnie, Jasiu! Lubimy, kiedy się nas prosi w taki właśnie sposób”. Wykorzystuj każdą okazję, gdy uczeń wykazuje chęć do współpracy, do pochwalenia go, np. „Dobra robota!”, „Wiedziałem, że mogę na Ciebie liczyć”. Bierz pod uwagę wysiłek, jaki uczeń włożył w zmianę zachowania i nie skupiaj się na rezultacie.

Uczniowi, który wykazuje tendencję do zachowań agresywnych potrzebna jest Twoja pomoc w dostrzeżeniu perspektywy drugiej strony i w zmianie postępowania. Dobrą drogą do tego jest nauka przez doświadczenie czyli „dostarczenie” mu zachowania korygującego. Łatwiej będzie dziecku opanować np. umiejętność spokojnego odmawiania, jeśli zaprezentujesz mu odpowiedni wzorzec i doprowadzisz do tego, by je wypróbowało.

Gdy kładziesz nacisk na nauczenie się konkretnej umiejętności, gdy nie wystąpiło

zachowanie niepożądane, zastosuj następujące kroki:

1. Przedstaw uczniowi prawidłowe zachowanie
2. Zachęć ucznia, aby spróbował je zastosować
3. Docień ucznia, gdy mu się udało.

W przypadku, gdy uczysz dziecko zachowania po tym, jak zachowało się niewłaściwie, wykonaj następujące działania:

1. Użyj jasnego, stanowczego, wyznaczającego granice komunikatu, np.: „Nie podoba mi się, gdy mówisz do mnie w ten sposób. Tak nie pytamy o możliwość skorzystania z toalety”.
2. Daj uczniowi przykład właściwego zachowania oraz zachęć, aby spróbowało raz jeszcze, zachowując się w podany sposób: „Spróbuj poprosić jeszcze raz, np.: „Przepraszam, czy mogę wyjść do toalety?”.
3. Docień wysiłek ucznia oraz poprawę, np.: „Dziękuję, że poprosiłeś mnie o to w taki właśnie sposób”.

Na koniec

Nie zniechęcaj się, jeśli przez pewien czas nie będziesz widział rezultatów swojej pracy z uczniem. Opanowanie właściwego zachowania może być dla niego równie trudne, jak dla Ciebie nauka obsługi samochodu czy komputera. Jeśli masz wątpliwości, czy odpowiednio dobrałaś/dobrałeś metody postępowania do ucznia, lub zastanawiasz się nad swoimi reakcjami, to porozmawiaj o tym z innym nauczycielem, pedagogiem lub psychologiem szkolnym.

Bibliografia:

Kołodziejczyk Jakub (2010), „Psychologia w szkole” nr 4, *Dyscypliny trzeba uczyć*, Kielce.

Mackenzie Robert (2008), *Kiedy pozwolić, kiedy zabronić w klasie*, GWP, Gdańsk.

Maksymowska Ewa (2010), „Psychologia w szkole” nr 4, *To już przekracza wszelkie granice*, Kielce.